

МАРИНА ТИМЧИК,

аспірант

(Україна, Ужгород, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»)

MARYNA TYMCHUK,

postgraduate student

(Ukraine, Uzhhorod, State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»)

Християнські засади добродійної діяльності Олександра Духновича

Christian Foundations of Charitable Activity of Oleksandr Dukhnovych

У статті на основі дослідження історико-педагогічних джерел, маловідомих праць і через призму добродійної діяльності Олександра Духновича здійснюється аналіз світоглядних засад його педагогічних поглядів. Доводиться актуальність обраної проблеми, її теоретична та практична значущість. Уточнено параметри та етичний вимір релігійності О.Духновича, шкалу його життєвих цінностей, висвітлено гуманістичні погляди просвітника на життя і призначення особистості. З'ясовано, що у своїй практиці О.Духнович керувався гуманістичними принципами, а саме: християнськими принципами любові до людей, справедливості, поваги до людської гідності, відстоював право особистості на гідне життя і прояв своїх талантів. На основі теоретичного узагальнення зроблено висновок щодо джерел християнського оптимізму О.Духновича. Доведено, що благодійні діяння просвітника і священнослужителя ґрунтувалися на вченні церкви про любов до ближнього та милосердне ставлення до сиріт і бідних.

Ключові слова: *О. Духнович, благодійність, гуманізм, людинолюбство, християнська мораль, альтруїзм.*

On the basis of historical and pedagogical sources, little-known works and in the light of charitable activities of Oleksandr Dukhnovych the worldview foundations of his pedagogical principles are analyzed.

The relevance of the problem, its theoretical and practical importance has been proved.

In the article are specified parameters and ethical views of O. Dukhnovych's religiosity.

The principles of his spiritual assets, human and intellectual values are defined. Humanistic views at the life and the mission of the person are outlined. It is defined that A. Dukhnovych used in his practice such humanistic principles as: the Christian principles of love to people, righteousness and respect for human dignity. The article discusses the right of the person to worthy life and display of their natural talents.

The author of the article accentuates that in accordance with the worldview of O. Dukhnovych the aim of the human life is happiness.

On the basis of the theoretical generalization the author of the article has come to a conclusion towards the sources of O. Dukhnovych's Christian optimism. It has been proved that charitable activities of the educator and the clergyman are based on the church's doctrine of love to fellow man and compassionate attitude towards orphans and the poor.

The necessity to reconsider the influence of the Christian faith and church commandments on religious and moral norms of behavior of the educators of XIX century has been revealed.

Key words: *O. Dukhnovych, charity, humanity, philanthropy, Christian morality, altruism.*

Постановка проблеми у загальному вигляді... На сучасному етапі державотворення звернення до педагогічної спадщини та творчих біографій педагогів, просвітян, громадських діячів минулого є актуальним. Адже саме завдяки їм національне просвітництво стало особливим соціальним та філософським феноменом, який концентровано виражав погляди і діяльність видатних представників українського народу, самотністі національного характеру, етнопедагогічні виховні традиції, світогляд українського народу.

Яскравими представниками просвітництва Закарпаття в XIX ст. виступила будительська генерація, очолювана О. Духновичем. До неї входили відомі релігійні діячі, педагоги, письменники І. Ставровський, О. Павлович, І. Раковський, І. Сільвай, А. Кралицький та ін. Вони невтомно закликали свій народ до пробудження від тривалого сну нігілізму, байдужості та темряви, зробили вагомий внесок у розвиток національної культури й освіти.

Джерельна база для вивчення життєпису О. Духновича обширна. До 165-річчя від дня народження на Пряшівщині почалося здійснення найважливішого, досі неперевершеного проекту в справі публікації його творчої спадщини – видання за автографами та першодруками науково

впорядкованого зібрання його творів у 4-х томах; вийшло три, четвертий готується до друку. У контексті даного дослідження найбільший інтерес становлять матеріали третього тому [6]. У ньому видрукувано твори О. Духновича, вміщені у виданих ним народних календарях на 1850, 1853, 1854, 1857 роки, публіцистика 1849-1864 рр., автобіографії (латиномовну та чорновий варіант «Краткой Біографії Александра Духновича»), життєписи, некролог та спогади сучасників про просвітника.

Аналіз першоджерел – епістолярної та публіцистичної спадщини О. Духновича, щоденників, нотаток, споминів очевидців з Пряшівщини, Закарпаття і Галичини про будителя дає змогу зробити висновок про те, що О. Духнович як канонік Пряшівської єпархії активно здійснював не лише богослужбову і культову діяльність, а й соціальні обов'язки в суспільстві – благодійницьку, філантропічну і просвітницьку функції. «Будьте милосердні, як і Отець ваш милосердний» (Лк. 6:36) [1, с. 80] – цією найважливішою смисложиттєвою вимогою християнського віровчення керувався він у своєму житті.

Важливо зазначити, що «Сучасний тлумачний словник української мови» подає такі виразні дефініції основних термінів і категорій, що наводяться у даній статті: **«Благодійність** (благодійництво) – добровільна і безкорислива пожертва фізичних або юридичних осіб у вигляді матеріальної, фінансової чи організаційної допомоги» [11, с. 64]. **Гуманізм** тлумачиться як світогляд, оснований на ставленні до людини як до найвищої цінності, на захисті права особистості на свободу, щастя, всебічний розвиток і вияв своїх здібностей [11, с. 220]. **Альтруїзм** (також властивий О. Духновичу) розглядається в науковій літературі як протилежна егоїзму категорія моралі та етичний принцип, що полягає в безкорисливому піклуванні про інших, ігноруванні особистих інтересів на користь загалу [11, с. 25].

Аналіз досліджень і публікацій... Олександр Васильович Духнович (1803-1865) – один з найбільш визначних представників культурно-освітнього руху українців Закарпаття середини ХІХ ст. Його багатогранна, своєрідна і суперечлива спадщина привертала до себе увагу українських, словацьких та чеських дослідників – Ф. Науменка, О. Машталера, О. Сухомлинської, Д. Данилюка, В. Туряниці, Ю. Бачі, М. Ричалки, О. Рудловчак та ін. і тривалий час була предметом гострої полеміки. Про життя, діяльність і творчий шлях О. Духновича створена значна література, проте обрана нами тема висвітлювалась лише фрагментарно. В оцінках, які даються постаті будителя, можна зустрітися з великими розбіжностями та заідеологізованими трактуваннями. Духновича ніхто в цілості ще не осягнув. Вивчення життєпису цієї непересічної особистості ще не завершено, і дана стаття є спробою частково заповнити цю прогалину.

Метою даної публікації є аналіз маловідомої сторінки педагогічної біографії О. Духновича – його добродійної діяльності та її християнському виміру.

Виклад основного матеріалу... Доба, якій належить О. Духнович і в контексті якої слід розглядати його діяльність, була неблаганно жорстокою. У ХІХ ст. карпатоукраїнський народ стояв перед загрозою асиміляції та політичного небуття. Попри ці несприятливі обставини О. Духнович радів успіхам своєї будительської діяльності, пробудженню русинів-українців від глибокого сну. Однак, уже з другої половини 50-х рр. ця радість була затьмарена тим, що вся державна машина імперії Габсбургів виступила проти нього, вбачаючи в його громадській та культурно-просвітницькій діяльності загрозу для існування держави. Сам О. Духнович аж до своєї смерті перебував під негласним наглядом угорської поліції та завжди був під підозрою [2, с. 232].

Як слушно зауважують науковці Д. Поп та І. Поп [7, с. 138-141], О. Духновичу були властиві велика сила волі, характер і віра у краще майбутнє рідного краю. Тому і в таких складних життєвих і політичних умовах, на схилі свого життя, він не зломився, не опустив рук і хай там що вперто продовжував працю на користь свого народу.

Джерелом християнського оптимізму О. Духновича була тверда віра в Бога. Мислитель інтуїтивно відчував реальну присутність у своєму особистому житті-бутті всіх людей, у всьому Всесвіті якогось Вищого Начала, Вищої Премудрості, Розумної Сили, що спрямовує і робить осмисленим його власне існування.

Як і більшість українських та західних філософів, О. Духнович стояв на релігійно-ідеалістичних позиціях. У його поезіях є чимало зворушливих апеляцій до Бога, роздумів про Божественну досконалість, віддзеркалено прагнення злитися з Ним. За Духновичем «Бог є Все», це духовне начало, яке є в природі і присутнє завжди і в усьому. Мислитель вважав, що як у зерні міститься рослина, так і в усій природі і в людському серці заховане Божественне начало [5, с. 331].

Є підстави стверджувати, що Бог визначав остаточний смисл вчинків О. Духновича. Основним своїм життєвим кредо він вважав поширення в народові науки Христової, виховання його в душі християнської моралі – любові до Бога й ближнього, смиренства, правдивості, пошани до старших і батьків. Своєю тривалою плідною діяльністю, спрямованою на піднесення релігійно-морального

рівня, освіченості і духовності рідного народу, викликав він нев'янучу любов і глибоку вдячність краян, які шанобливо величали його Батьком.

Історичні джерела засвідчують, що О. Духнович став для земляків прикладом християнської людяності, кордоцентричної (зосередженої в серці) відданості істині, добру, справедливості та любові до ближнього. З особливою силою ці риси проявилися в останні роки життя просвітителя. У 1862 р. О. Духновича було обрано головою комітету «Общества святого Іоанна Крестителя и Предтечи». Найпершим завданням Товариства було піклування про шкільну молодь, яка приходила до Пряшева вчитися в місцевій гімназії. Товариство забезпечувало малозабезпечених учнів помешканням, харчуванням, одягом, підручниками [8, с. 123]. Будучи головою і душею Товариства, О. Духнович склав для вихованців правила поведінки, в яких відбилися його погляди на виховання, докладно розроблені в «Народной педагогии в пользу училищ и учителей сельских» (1857 р.). Він виховував учнів в дусі християнського благочестя, гуманізму, народних цінностей, національних традицій, звичаїв, рідної культури. Педагог учив юнаків і дівчат, як їм жити, у що вірити, до чого прямувати. Пробуджував у вихованців віру і надію, заспокоював розум, через що допомагав їм перебороти страхи, напруженість, злобу; своїм прикладом робив їх чуйними до потреб інших людей і зміцнював їх в альтруїзмі (безкорисливості). Як зауважує відома дослідниця О. Сухомлинська, цим духом християнської любові й благочестя пронизана вся його творча діяльність [10, с. 274].

О. Духнович належить до тих засновників Товариства, які жертвували в його фонд найбільші суми грошей. Він особисто вніс пожертву в сумі 200 гульденів. Крім цього, щомісячно з дня заснування Товариства він жертвував по 50 золотих. Слід зазначити, що за покликом серця О. Духнович підтримував школярів не лише у Пряшеві, а й у Галичині. Про це свідчить його лист Я. Головацькому від 28 грудня 1861 р. [3, с. 31].

О. Духнович був переконаним у тому, що не робити ближнім добро – все одно що чинити зло. Своє покликання як педагога він вбачав у тому, щоб допомогти людині знайти своє місце в суспільстві, у складному та суперечливому світі. У своєму помешканні він надав прихисток соціально незахищеним учням Пряшівської гімназії, влаштував безкоштовну їдальню для них. Крім матеріальної підтримки, вивчав з ними рідну мову, історію, народні пісні, читав їм безкоштовні приватні лекції і взагалі піклувався про них [8, с. 124].

Про останні роки життя О. Духновича в Пряшеві йдеться у спогадах одного з його утриманців, студента-галичанина В. Чернецького: «батько, як з любов'ю називали його, був знаною і поважною в місті людиною за свою ученість, обстоювання інтересів краян-русинів і доброту; двері його домівки були завжди відчинені для бідного студентства, якому влаштовув лектуру, при потребі ділився грішми чи харчем... Духнович був муж приступний, популярний, не гонорний і радо кожному помагав..., лишив по собі не тільки красну пам'ять, але й щирий загальний жаль у всіх котрі, того праведника ближче знали» [6, с. 505].

Вартий нашої уваги той факт, що О. Духнович спілкувався з своїм народом, сприяв заснуванню шкіл з народною мовою, одночасно пише і видає для шкіл і вчителів найпотрібніші підручники, які в значній кількості роздає учням безкоштовно. Перше видання «Книжиці» (1850 р.) виходить за його власні кошти в кількості 2 000 примірників [9, с. 247].

Людина великого і доброго серця, О. Духнович не робив центром свого життя себе самого, не ганявся за привілеями та мирськими благами. Згадану організаційну педагогічну і добродійну діяльність О. Духнович розгорнув не заради слави. У цій роботі він керувався думкою, висловленою ним так: «Шукати Славу – є суета. Здобути Славу – є щастя, а заслужити Славу – є Добродійність» [5, с. 4]. Покликання людини О. Духнович вбачав у діяльності, але не в будь якій, а тільки в такій, яку спрямовано на творення добра «и токмо деятельность рождает истинное успокоение души» [4, с. 37]. Метою людського життя, вважав мислитель, є щастя. Щастя, – з погляду О. Духновича, – це свобода від страждань і душевна твердість, що можуть бути лише в людини з чистою совістю «Веселость происходит от чистой совести», розмірковує письменник [4, 29; 5, 96-99].

Висновки... Дослідженням встановлено, що шляхетна добродійна діяльність посідала важливе місце в творчій біографії О. Духновича. Вона відповідала особливостям характеру, світогляду та життєвому покликанню будителя і відбувалася в річищі його багатогранної суспільно-педагогічної діяльності, спрямованої на піднесення релігійно-морального рівня, освіченості і духовності рідного народу.

Благодійні діяння просвітника ґрунтувалися на вченні церкви про людинолюбство, духовність, добродійне ставлення до нужденних. Як і в минулі століття, так і нині, на початку ХХІ ст., принцип гуманізму має передбачати визнання людини неповторною гранню Божого задуму і найвищою цінністю. Він має на меті здійснення громадської й освітньо-педагогічної діяльності на

засадах альтруїзму, співчуття, людяності, прийняття людини такою, якою вона є, з усім її позитивом та негативом.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі... Нового осмислення потребує вплив християнського віровчення і церковних заповідей на норми релігійно-моральної поведінки просвітителів XIX ст., які належали майже виключно до стану священиків, етичний вимір їх релігійності, християнське підґрунтя їх педагогічних поглядів.

Список використаних джерел та літератури / References:

1. Біблія або Книги Святого Письма Старого і Нового Завіту: із мови давньоєврейської та грецької на укр. наново перекладена. – К. : Біблійного товариства, 1993. – 960 с. – 296 с. / *Bibliia abo Khnyhy Svyatoho Pysma Staroho i Novoho Zavitu (Holy Bible, containing the Old and New Testaments)*, Kyiv, 1993, 960 p., 296 p. [in Ukrainian].
2. Бондар А. О. Духнович і розвиток народного шкільництва на Закарпатті / А. Бондар // Олександр Духнович: збірник матеріалів наукової конференції присвяченої 100-річчю з дня смерті (1865-1965) / Редкол.: М. Ричалка [та ін.]. – Пряшів, 1965. – С. 224-237. / Bondar A. O. *Dukhnovych i rozvytok shkilnytstva na Zakarpatti (A. Dukhnovych and the development of schooling in Transcarpathia)*, Oleksandr Dukhnovych, Pryashiv, 1965, pp. 224–237. [in Ukrainian].
3. Демко М. Письма А. Духновича к Я. Головацкому / М. Демко. – Мукачево: Книгопечатня «Реформь», 1927. – 64 с. / Demko M. *Pysma A. Dukhnovycha k Ya. Holovatskomu (The letters of A. Dukhnovych to Ya. Holovatskyi)*, Mukachevo, 1927, 64 p. [in Ukrainian].
4. Духнович А. Дело от безделія / А. Духнович // Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Шифр НТШ. Копія рукопису. Пряшів. – 1859. – №842. – 351 с. Dukhnovych A. *Delo ot bezdelia (The activity due to the inaction)*, Lvivska naukova biblioteka im. V. Stefanyka, Shyfr NTSh, Koriya rukopusy, Pryashiv, 1859, №842, 351 p. [in Ukrainian].
5. Духнович А. Естественно-духовные рассуждения / А. Духнович // Духнович О. В. Вибрані твори. Упорядкув., вступ. ст., підготов. текстів та прим. Д. Федаки; редкол.: І. М. Різак [та ін.]. – Ужгород: Закарпаття, 2003. – С. 329–363. / Dukhnovych A. *Estestvenno-dukhovnye rassuzhdeniya (Natural and spiritual considerations)*, Dukhnovych O. V. *Vybrani tvory*, Uzhhorod, 2003, pp. 329–363. [in Ukrainian].
6. Духнович О. Твори в 4-х томах. – Т. 3; примітки, коментарі, додатки О. Рудловчак. – Пряшів: СПВ – ВУЛ. – 1989. – 608 с. / Dukhnovych O. *Tvory v 4-h tomah. T. 3; prymitky, dodatky O. Rudlovchak (The writings in 4 tomes. Part 3; comments, supplements of O. Rudlovchak)*, Pryashiv, 1989, 608 p. [in Ukrainian].
7. Поп Д. Історія Підкарпатської Руси / Д. Поп. – Ужгород: Типогр. Р. Повча, 2005. – 263 с. / Pop D. *Istoriia Pidkarpatskoi Rusy (The history of Subcarpathian Rus)*, Uzhhorod, 2005, 263 p. [in Ukrainian].
8. Ричалка М. А. Духнович – педагог і освітній діяч / М. Ричалка; [переклад з словацької В. Копчак]. – Братіслава: Словацьке видавництво художньої літератури, 1959. – 488 с. / Rychalka M. *Oleksandr Dukhnovych – pedahoh i osvittinii diyach (Alexander Dukhnovych – the pedagogue and the educational worker)*, Bratislava, 1959, 488 p. [in Ukrainian].
9. Ричалка М. Олександр Духнович як педагог / М. Ричалка // Олександр Духнович: зб. матеріалів наук. конф., присвяч. 100-річчю з дня смерті (1865–1965) / редкол.: М. Ричалка [та ін.]. – Пряшів, 1965. – С. 237–267 / Rychalka M. *Oleksandr Dukhnovych yak pedahoh (Alexander Dukhnovych as a pedagogue)*, Oleksandr Dukhnovych, Pryashiv, pp. 237–267. [in Ukrainian].
10. Сухомлинська О. Олександр Васильович Духнович / О. Сухомлинська // Українська педагогіка в персоналіях: у двох книгах. – Книга перша. X-XIX ст. / за ред. О. Сухомлинської. – К. : Либідь, 2005. – С. 267–275. / Sukhomlynska O. *Oleksandr Vasylovych Dukhnovych (Alexander Vasylovych Dukhnovych)*, Ukrainka pedahohika v personaliiah: u dvoch knyhakh, Kyiv, 2005, pp. 267–275. [in Ukrainian].
11. Сучасний тлумачний словник української мови: 65 000 слів / за заг. Ред. В. Дубічинського. – Харків: Школа, 2006. – 1008 с. / V. Dybichynskii. *Suchasnyi tлумachnyi slovnyk ukrainskoi movy: 65 000 sliv (Dictionary of Modern Ukrainian language: 65 000 words)*, Kharkiv, 2006, 1008 p. [in Ukrainian].

Дата надходження статті: «30» березня 2016 р.

Стаття прийнята до друку: «13» квітня 2016 р.

Рецензенти:

Староста В. – доктор педагогічних наук, професор

Палінчак М. – доктор політичних наук, професор

Тимчик Марина – аспірант ДВНЗ «Ужгородський національний університет», e-mail: marinellas555@gmail.com

Тумчык Маруна – postgraduate student of State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University», e-mail: marinellas555@gmail.com

Цитуйте цю статтю як:

Тимчик М. Християнські засади доброчинної діяльності Олександра Духновича / Марина Тимчик // Педагогічний дискурс. – 2016. – Вип. 20. – С. 183–186.

Cite this article as:

Tymchuk M. Christian Foundations of Charitable Activity of Oleksandr Dukhnovych, *Pedagogical Discourse*, 2016, Issue 20, pp. 183–186.